

Toespraak van Ronald Sanders

bij het monument op de Apollolaan hoek Beethovenstraat

4 mei 2014

Algemeen is bekend dat in de oorlog de bezetter een beleid ontwikkelde om de Joodse kinderen op scholen te isoleren om ze te kunnen deporteren. Als leerkracht van de Eerste Montessorischool heb ik uitgezocht hoe dat op mijn school heeft plaatsgevonden; ik neem aan dat soortgelijke ontwikkelingen op alle scholen plaatsvonden. Na het verwijderen van de Joodse kinderen bleef de oorlog ook van invloed op het reilen en zeilen van de school.

In de herfst van 1927 wordt een gloednieuw gebouw opgeleverd te midden van opgespoten land. Iets verderop zijn de eerste contouren van de Beethovenstraat zichtbaar. Het is de start van de Eerste Montessorischool. Het onderwijs trok ouders die voor hun kind vrijheid in gebondenheid wensten. Een revolutionair concept, toen. Kleuterschool en lagere school zaten al in één gebouw. Het trok ook veel Joodse ouders. Op deze openbare school met 300 leerlingen verdeeld over negen klassen, was gemiddeld 20% van hen Joods. Vanaf 1933 tot 1939 kwamen er ook gezinnen uit Duitsland die voor het Nazi-regime wisten te vluchten. Enkele kinderen kwamen op de Eerste Montessorischool terecht.

Over de oorlogsperiode van de school verscheen in 2007 een boekje en in 2006 is er een plaquette onthuld in de school. Deze is gemaakt door Victor Levie, ter nagedachtenis aan alle leerlingen die vermoord zijn in de vernietigingskampen. Het zijn 172 leerlingen en oud-leerlingen. Ter nagedachtenis aan hen verschenen in 2011 ook een drietal gedenktegels in de Corellistraat. Twee op het schoolplein en één op de hoek met de Beethovenstraat.

De Joodse kinderen merkten gaandeweg het eerste oorlogsjaar dat er beperkende maatregelen van kracht werden. Ze mochten niet meer in het zwembad, in het park, in winkels komen. Uiteindelijk, in 1941, vlak na de zomervakantie bij de start van het nieuwe schooljaar, kondigde de bezetter af dat Joodse kinderen de scholen moesten verlaten. Er moesten Joodse scholen komen. De leerkrachten werd opgedragen de klassen te herschikken en ruimte maken voor klassen van andere scholen. Voor de Eerste Montessorischool betekende het, dat er twee lokalen beschikbaar moesten worden gesteld aan de Daltonschool uit de Jan van Eijckstraat. Deze school zou gebruikt gaan worden als Joodse school. Zo kwamen er in heel Amsterdam 25 Joodse scholen. Vanaf half september 1941 waren alle Joodse kinderen van hun scholen verwijderd. Hoe de leerkrachten hiermee zijn omgegaan, is niet bekend, maar kinderen werd wel op het hart gedrukt om over dit feit niet openlijk te spreken. De kinderen kregen een briefje in bedekte termen mee voor de ouders: "In verband met de vermindering van het aantal kinderen wordt een extra vakantie gegeven op vrijdagmiddag 19 en zaterdagochtend 20 september."

Veel vriendjes en vriendinnetjes werden van elkaar gescheiden. Joodse kinderen kregen op hun nieuwe school les van Joodse leraren. Het zal erg wennen zijn geweest voor iedereen die het betroof. Al na enkele maanden deporteerden de nazi's Joden naar de vernietigingskampen en was het lot voor diegenen die op school achterbleven een angstig lot. De kinderen op de Eerste Montessorischool werden binnen de muren van het gebouw zoveel als mogelijk buiten de oorlog gehouden door de leerkrachten. Toch waren er soms conflicten met kinderen onderling, vanwege de verschillende achtergronden. Er zaten enkele kinderen op school van NSB-ouders, die in de klas op zaterdagochtend hun uniform al aanhadden om 's middags naar de Jeugdstorm te gaan. Zij werden

daarmee gepest en de ouders van die kinderen beklagden zich bij de school, waarop de leerkrachten de leerlingen erover onderhielden.

Ook op andere momenten kwam de oorlog de school binnen. In mei 1943 werd de gymzaal gebruikt als inzamelpunt voor koperwerk en radio's die moesten worden ingeleverd. Ook waren er soms momenten in de les, dat de kinderen naar het trappenhuis werden gebracht om daar tijdens het luchtalarm te schuilen. Om de aandacht af te leiden, werd er met volle overtuiging gezongen.

Op de Joodse scholen verschenen steeds minder kinderen. Veel Joodse families werden 's nachts uit hun huizen gehaald. Met speciaal daarvoor geregelde trams, die in de Beethovenstraat op de halte stonden, werden ze naar de Plantage Middenlaan vervoerd. Daar moesten zij in de Hollandsche Schouwburg wachten op verdere deportatie naar Westerbork en verder richting de vernietigingskampen.

Enkele Joodse families lukte het om onder te duiken; een familie werd op zeker moment dood in huis gevonden: zelfdoding.

Na de zomer van 1943 waren de Joodse scholen opgeheven; de Joodse Amsterdammers waren alle verdreven of ondergedoken.

De school functioneerde nog tot in het najaar van 1944. De represaille die hier op dinsdagochtend 24 oktober 1944 op deze plek plaatshad, het fusilleren van 29 gevangenen, is veel kinderen bijgebleven. De in brand gestoken villa's op de hoek van de Apollolaan en de Beethovenstraat waren de dagelijkse getuigen.

De school werd gesloten na het bombardement van zondagmiddag 26 november 1944 op het gebouw van de Gestapo in de Euterpestraat, nu Gerrit van der Veenstraat; er werden geen kolen meer geleverd voor de verwarming van het schoolgebouw.

Na de bevrijding, 5 mei 1945, ging de school niet direct weer open. De klassen op de begane grond werden enige weken gebruikt voor het opsluiten van opgepakte NSB'ers.

Na de zomervakantie startte de school weer. Slechts een enkele Joodse leerling keerde weer terug in de klas. 39 leerlingen overleefden de verschrikkingen; de meesten hadden inmiddels de middelbare schoolleeftijd bereikt. Over de verschrikkingen werd meestal gezwegen in de school. Je moest maar zien hoe je je trauma moest verwerken. Nederland was bevrijd, maar de opbouw van het land en de traumaverwerking duurden vele jaren. Soms nog tot op deze dag.